

קכב

עוד שאלת מה לעשות בנשים שבעליהן משחקים בקוביא ומאבדים ממונם, והן צועקות להתגרש מהם בטענת מאיס עלי, אם אתן לך בזה רשות לכוף אותם לגרש כדברי המורה הגדול¹ ז"ל שהתיר לכוף לגרש בטענת מאיס עלי שאין בנות ישראל כשבויות להבעל לשנוי (עלי) [לה] ע"כ:

תשוב'² כבר ידעת ולמדת בפני פעמים הרבה שלא הסכימה דעת רבי' הרמב"ן ז"ל וכמה גדולים אחרים ודעת רבותי³ ז"ל לדעת המורה הגדול ז"ל בדין זה, ולא אני שאני זנב האריות לאלו. ואף כי באמת יש בגלילות אלו שעושין מעשה כדבריו ואינן שומעין אלינו כנגד האריה הגדול ההוא, שנראה להם שיש במעשיהם תקון לבנות ישראל, עם כל זה חלילה לו מלהורות כמותו כנגד רבותי ז"ל ושאר האריות שכנגדו בדבר חמור כזה שהוא ספק אשת איש. ואף באלו המשחקים בקוביא אין לנו התר לפי שטתנו לכוף לגרש, אלא כשאנו רואין בהם שאין מקיימין עם נשותיהן דיני אישות בשאר כסות ועונה שאף הם מאותם שכופין להוציא כשאי אפשר מצד אחרת⁴, [כין] האישות (כ)חובה לכל אדם, וכמו שאמרו בירוש'⁵ מפני ריח הפה כופין מפני חיי נפש לא כ"ש. וכן אם המעשה הרע שהם עושין גורם להם להחטיא נשותיהן בדברי עבירה ואיסור ואי אפשר להרחיקם מן העבירה בכפייה אחרת, אז אפשר לכוף שהרי אין אדם דר עם נחש בכפי'⁶, אבל בלאו הכי (נמי) אין כופין אותם לגרש מפני טענת מאיס עלי גרידתא. אמנם ראיתי למורי הרב ז"ל בכיוצא בזה שהיה קונסם להרחיק נשותיהם מלשמשם ולא לדונן במורדת בכך כדי שיתיסרו או לעשות בהם כיוצא בזה לפי ראות ב"ד' (יכ"ב) [יצ"ו] וכפי מה שהוא אדם כדי שישובו מדרכם הרעה, אבל לגרש מבקשין [ו]אין כופין, ואתה דע לך:

קכג

שאלת¹ יעקב היו לו שני בנים ראובן ושמעון, אחר שהגדילו נשאו נשים, ונתן להם יעקב אביהם הנז' הבתים הידועים לו בעירו, וכתבו כל אחד מהם חלקו בכתובת אשתו בשעת נשואין. לימים נפטר שמעון הנז' לבית עולמו בחיי יעקב אביו הנז' והניח שתי בנות רחל ולאה. לקץ ימים חלה יעקב הנז' ועשה צוואה

קכב 1 הרמב"ם אישות פי"ד, הל' ח.

2 לתשובה זו רמז הר"ב אשכנזי בשו"ת שלו סוף סי' יט.

3 עיין ב"י אה"ע סי' עז. 4 עיין כתובות עז, א.

5 גטין פ"ט, הל' ט.

6 יבמות קיב, ב. 7 עיין שו"ת רשב"א סי' תרצג.

קכג 1 שו"ת זו נכתבה לעיל סי' עז—עז בערבוב, שנתבלבלו בה הדפים לפני המעתיק הראשון, וכאן באה כסידרה בשלימות, ונשמטו בה כמה מלים, שהשלמתים משם בסוגרים מרובעים. יש ביניהם עוד כמה שינויי לשון קלים, הרוצה יעיין עליהם שם. בנוסח השאלה הושמט כאן תיאור מצבו של יעקב בעת הצוואה ואופן השגת הצוואה מפיו, ושם בא בהרחבה. כנראה, ששני שואלים שאלו את רבינו על מקרה זה: האחד, מחוגי ראובן המערער, והיא שנדפסה לעיל ולכן טורח הוא להסביר מצב בריאותו והכרתו המעורפלת של יעקב בעת עריכת הצוואה; והשני, מחוגי האפוטרופסים, והיא הכתובה כאן.

וזהו טופס צואתו²: בחמ[י]שי בשבת ז' ימים לחדש כך שנת כך וכך לבריאת העולם למניננו בסרקסטה, נכנסנו אנו חתומי מטה אצל ר' יעקב בר יצחק ומצינו אותו חולה ומוטל במטה, ושאלנו אותו והשיב על הן הן ועל לאו לאו, וצוה מחמת מיתה ואמ' לנו, היו עדים שיש לי אצל פלו' הדר במלכות קשטליא שתי טבעות זהב האחד באבן טרקות אחמר³, והשנית באבן הנקראת שפיר, ועליו למסרם או למסור לפלוניתא בעדי כך וכך זהובים, ועוד יש לי אצל פלוניתא הנז' כך וכך זהובי' מקרן, ועוד יש לי אצלה כך וכך זהובים אותם שנתחייבה לתתם בעדי לדודתה ערב פסח הבא ראשו', ועוד יש לי אצלה שתי כסתות של משי וכך וכך משי, ועוד אמ' לנו יעקב הנז' היו יודעים שיש לי אצל פלוניתא הדרה בקלעה איוב כך וכך ות[י]בה אחת בשטרות, וצוה שימכרו מלבושיו ושיעשו מדמיהם העטרה של כסף, ומנה אפטרפסין לוי הנז' ויששכר בן אחיו של יעקב הנז' על עניינים אלו, ואחר שתגמ' העטרה הנז' שיתנו ליתומות בנות שמעון בנו או שיחזיקו בעדן כל הנשאר מכל הנכסים הנזכרים, [והודו שאותו שטר חוב של פלוני, שהשליש ממנו ליתומות בנו הנז'], והשליש השני של היהודי' שנקראת פלו', והשליש השלישי היא לראובן בנו, וצוה מחמת מיתה שימסרו ביד שלישי חותמות החירות וחותם של בית המטבחים וחותם בית הצביעה, ושיהיו ביד השליש הנז' בעד ראובן בנו ובעד יששכר קרובו ובעד זבולון קרובו ובעד יתומות שמעון בנו, ואחר שיפרע זבולון הנז' החלק הראוי לפרוע בעטרה הנז' שיגבה משם ואילך מחצית חקי הצביעה, וצוה ג"כ שימסרו הגוים בעלי בית השפולקה ללוי וליששכר האפטרפוסין הנז' הת[י]בה שלו המופקד אצלם, ועוד אמ' שיש אצל פלו' כך, ועוד אמ' שאין לראובן בנו לפרוע שום דבר בעטרה הנז', ונתברר לנו אנו חתומי מטה שמת יעקב הנז' מחמת החולי הנז' למעלה, ומה שהיה בפנינו מכל הכתוב לעיל כתבנו וחתמנו להיות לראיה, ע"כ טופס מה שנכתב בשם יעקב.

ואלו טענות ראובן הנז', תחלה הוא אומ' שאין זו צוה כלל מכמה טעמים, חדא שמה שאמ' יעקב היה ראשי דברים ולא היה בדעתו כלל, [ועוד שהם כתבו תחלה] בלשון ערב, והלשון עצמו אפי' אחר שהחליפוהו והעתיקוהו לרצונם מוכיח, שהרי הוא אומ' תחלת דבריו יש לי אצל פלו' ויש לי אצל פלו' במקום פלו', וכל הלשון הראשון הוסיף הסופר מדעתו בעצת א' מן האפטרופסין, ועוד שאין לשון זאת הצוה כשאר לשונות הצואות כלל, שכתוב בשאר צואות ומצינו פלו' מוטל במטה ודעתו מיושבת עליו ודבריו מכוונים ופיו ולבו שוים ובדקנו אם היה בדעתו, והרי כאן לא היה מכל זה כלל משום שלא היה בדעתו, וזה ברור אצל הסופר, עוד טוען ראובן הנז' דאפי' הכי עם כל זה דמן הדין אין הלשון ההוא גורע מנחלתו כלל, שכך כתוב בה ומינה אפטרפוסין לוי הנז' ויששכר בן אחיו על עניינים אלו, ואחר שתגמר העטרה הנז' שיתנו ליתומות בנו שמעון או שיחזיקו בעדן כל הנשאר מכל הנכסים הנז' למעלה והודו [שאותו] ש"ח [של פלוני] שהשליש ממנו ליתומות בנו הנז' וכו', ואין זה לשון מספיק כלל מן הדין, אלא שלא היה בדעתו, וראיה לדבר שכתוב שם ג"כ יהיו החותמות של בית המטבחים וחותם בית הצביעה ביד שלישי בעד

2 לעיל עמוד פ באו כאן תיאור מצבו של יעקב ואופן השגת הצוואה מפיו, עיין שם מתחילת הקטע המצויין בהערה 8 עד הציון 9.

ראובן בנו ובעד יששכר קרובו, והרי אין ליששכר בחוקי בית המטבחים ולא בח[ו]קי בית הצביעה שום זכות כלל. גם כן אפוא איך היה כותב כך, אלא שלא היה בדעתו ושהיו כותבין על שמו. ועוד שהעד השני לא שמע מעולם מפיו של יעקב כלל מכל הכתוב אלא שקראו אותו לוי והסופר הנז'. ועוד ראייה שלא צוה אלא שהזכיר קצת ממנו אצל מי היה שלא דבר מנפשו או אם היה חייב לשום אדם או מה היה רוצה משאר נכסיו או (עם) [אם] היה רוצה שיתחתנו בני ביתו כשאר בני אדם, אלא ש(י)כתבו כרצונם מה ששמו בפיו, והיה מנעניע (רוצה) [ראשו], והשיבו הזכרון שהיה בערבי בלשון צואה, ואלה שמיא לא חשיב כן. עוד טוען ראובן הנז' שמא[ח]ר שהיה יעקב הנז' חייב לבנות שמעון בנו הנז' מקצת מעות בשטר לפי שמשכן לשמעון אביה(ם)[ו] כל זכותו מבית המטבחים ושהם מקבלות המתנה שיש להם לקבל בפרעונם מה שהזכיר מן הנכסים לפי שראוי הוא שיפרעו חובותיו קודם כל דבר מאחר שלא נמצאו לו נכסים אחרים זולתם אלא בתים, ואולי אם היה בדעתו כונתו היתה שיתפרעו בנכסים הנז' מן החוב הנז'. עוד טוען ראובן הנז' שאפי' היתה הצואה קיימת מה שאינה כלום מן הדין שהוא ראוי ליטול בנכסים ההם ובבתים ובשאר נכסים פי' שנים מצד בכורה שהרי כתוב בתורתנו הקדושה והיה⁴ ביום הנחילו את בניו וכו'. עוד טוען ראובן הנז' שהחסד והארוחה שנותן אדוננו המלך יר"ה שאין להם בזה שום זכות מן הדין, שאינו נותן לנקבות אלא לזכרים שיודעין לעבוד עבודת(ם)[ו] וראויים לעמוד לפניו לשרתו, כמו שהוא מזומן להראות חותמו [ל]ראובן הנז' שאומ' בו שעב[ו]דתו [הנאתו] מאד. עוד טוען ראובן שלא צוה לאותם שהפקדון אצלם לתתו ליתומות בלשון מספיק, ושראוי להעשות העטרה קודם כל דבר ובתוך זמן קרוב, וכן שיפרעו חובותיו קודם כל דבר. והאפטרפסין טוענין שהצואה צואה ומספיק לכל דבר. עתה רבי' נ"ר בחסדך הגדול הודיעני בזה הדין מבואר ובקיצור דברים:

תשובה מה⁵ שטוען ראובן לבטל שטר הצואה לפי שאין כתוב בה שם שהיה מוטל במטה ודעתו מיושבת עליו והלשונות שרגילין, זו אינה טענה, שלא הוצרכו אותן בדיקות שהוזכרו בריש פ' מי שאחזו⁶ אלא במי שאחזו קורדיקוס וכיוצא בדעת(ו)[א] שגישתא הוא, אבל סתם שכיב מרע דעתו צילתא היא ובלא שום בדיקה דבריו קיימין, וכן מוכיח באותו הפרק, וכן מכל סוגיות פ' יש נוחלין⁷ ובפ' מי שמת⁸, אלא דבגשתתק מתוך חוליו אמרו בירושלמי⁹ שצריך בדיקה פעם אחת. וכל הלשון שנוהגין בסתם צואות לשופרא דשטרי כותבין, וכ"ש שכבר כתבו כאן ששאלו אותו והשיב על הן ועל לאו לאו. גם מה שטוען ראובן ששטר הצואה בטל לפי שלא היה יעקב מדבר מעצמו מתחלה אלא שמשביב על מה שאומרי' לו, גם בזה אין לחוש, וכדמוכח מההיא דאמרי' בפ' יש נוחלין¹⁰ בההוא קא שכיב ואמרי' ליה נכסיה למאן דילמא לפל(ו)ניא ואמ' להו ואלא למאן, ואמרי' אם ראוי ליורשו

4 דברים כא, טו.

5 תחילת תשובה זו הביא ב"י חו"מ בתחילת סי' רנ בשם רבינו.

7 אולי כוונת רבינו לסוגיות שבב"ב קלח: שכיב מרע שאמר כך וכך, ולא הזכירו שם שום בדיקה. ולא כהרא"ש בפרק מי שאחזו. ועיי' ב"י אה"ע סי' קכא ד"ה אע"פ.

8 וכן זה שם, ב"ב קמז—קנו. 9 גטין פ"ז, סוף ה"א. 10 ב"ב קלג, א.

נוטלן משום ירושה ואם לאו נוטלן משום מתנה. ולגבי גט לענין פקח שנשתתק אמרו בירוש' ¹¹ הוא הרכנת הראש הוא שמיעת קולו, ולגבי גט דחמיר. אמנם אם הוסיפו או שנו ענין שיש בו תוספת חובה למי שצוה עליו או ליורשיו אין עדותם עדות. וזו עדות שקר (הוא) [היא]. וכן אם העד לא שמע מפי יעקב אלא מפי העד האחר עדותו בטלה דעד מפי עד דעלמא הוא שהוא בטל ¹², וכל זה [אם] נתברר כן בעדים, שאם לא כן שטר ועדים בחזקת כושר הם, ואע"פ שהעד אומ' כן לאחר שחתם אינו נאמן ואפי' [אין] כתב ידו יוצא ממקום אחר כיון שמעיד על עצמו שהעיד שקר וכדמוכח בפ' האשה שנתארמלה ¹³. גם מה שאמ' ראובן שיש לבנות שמעון לקבל הנכסים שאמ' יעקב שיתנו להן [בחובן] שהיה יעקב חייב להן בשטר מחמת אביהן. אין זו טענה מכיון שלא אמר שיתנו להן [בחובן]. (ולא) [ואלו] אמ' לפלו' ופלו' בעלי חובי בזה מקום עיון למפרשים ז"ל בההיא דשלהי פ' יש נוחלין ¹⁴ בש"מ שאמ' תנו מאתים זוז לפלו' בעל חובי, ומההיא דפ' אלמנה גזונית ¹⁵ גבי משל דר' יוסי למה הדבר דומה לש"מ שאמ' תנו מאתים זוז לפלו' בעל חובי רצה בחובו נוטלן רצה במתנה נוטלן. אבל כל שצוה לתת סתם ולא הזכיר דבר מכל זה מתנה גמורה היא, וכן הסכימו רבותי ז"ל וכן דעת הגאונים ¹⁶ ז"ל. ומה שאומ' שאין זכות לבנות שמעון בחותם החסד שעשה המלך לפי שלא נתן המלך החסד ההוא אלא לזכרים, זו אינה טענה אלא א"כ מוכיח זה מלשון החותם. אמנם מה שטוען ראובן כי אין הלשון שכתב במה שיתנו לבנות שמעון מן הנכסים גורע מנחלתו לפי שכך כתוב בה ומינה אפטרפוסין וכו', עד, שלא היה בדעתו, אין זו טענה מפורשת כל הצורך, אמנם נראה שיש בלשון הזה לשון משובש ממה שכתוב והודו שאותו ש"ח של פלו' שהשליש ממנו ליתומות בנו וכו', דכיון שכתוב והודו נראה שאין זו הודאת יעקב המצוה בעל השטר, אלא האפטרפוסין לוי ויששכר הוא שהודו כן, ואם הוא כן ושטר החוב אינו ברשותם אין הודאתם כלום להפקיע זכות ראובן היורש, שאיני רואה להם שום כח ושום השלטה בשטר החוב מחמת אפטרפוסות זו כדי שתהא הודאתם בו הודאה, וזה ברור. עוד כתב שלא צוה יעקב לאותן שהיו אצלו ליתנו ליתומות בלשון מספיק, גם טענה זו סתומה ויש בה מקום עיון, שאיני רואה שצוה על הנפקדים שיתנו [כלום] לבנות שמעון בשום לשון בעולם, כי מה שכתוב שם שיתנו להן או שיחזיקו בעדן בנשאר מן הנכסים הנז', אין משמעות הלשון ההוא אלא על לוי ויששכר האפטרפוסין שמינה על העניינים האלו, וכי מעיינינן בההוא לישנא אין בו לשון מתנה שיעקב נותן לבנות שמעון אלא לשון צוה שמצוה על לוי ויששכר שיעשו כן, וליכא למיתי בהא אלא משום מצוה לקיים דברי המת שאמרו חז"ל גבי המשליש מעות לבתו ¹⁷, וגבי תנו לבני שקל ¹⁸, וגם הולך מנה לפלו' ¹⁹. וכבר כתב ר"ת ז"ל על עובדא דאיסור גיורא ²⁰ וכן הסכימו רבותי בעלי התוספות ²¹ ז"ל והרבה מן הפוסקים האחרונים ז"ל שאין לומר מצוה לקיים דברי המת אלא בנותן הממון ההוא ביד השליש ההוא מחיים, בר מההיא דפ' שפחתי עשו לה קורה

11 גטין פ"ה הל' א. 12 סנהדרין כט, א. 13 כתובות יח, ב.

14 ב"ב קלח, ב. ועיין חידושי רבינו שם ונמוקי יוסף בשם הרא"ש ומגיד משנה זכיה ומתנה פ"א.

15 כתובות צו, ב. 16 עיין ב"י חו"מ סי' רנג. 17 כתובות סט, ב.

18 שם. 19 גיטין יד, ב; סג, ב. 20 ב"ב קמט, א.

21 שם ד"ה דקא. ועיין לעיל סי' נד.

רוח²² לפי שיש בה זכיה לשמים, הא לאו הכי לא. ומורי הרב רא"ה²³ ז"ל היה אומ' דבעינן שיצוה על מי שספק בידם לעשות כגון יורשין או מי שהממון בידם או שיש להם השלטה לעשות כן וקבלו עליהם או שתק(נ)ו, אבל כל שלא צוה לאלו אין בו משו' מצוה לקיים דברי המת, ודברים של טעם הן, ותתישב ההיא עובדא דאיסור גיורא, אלא שהראשונים²⁴ לא חלקו כן, ואיני כדאי להכניס ראשי בזה בין הרים גדולים. והאל ברחמיו יביא לנו מורה צדק יורנו דרך האמת. אנ"ב.

קכד

1234567 תתיב

שאלת כי ראובן יש לו כרם לפנים מכרמו של שמעון, ויש לראובן הנז' דרך בכרמו של שמעון הנז' להכנס בכרם שלו הסמוך לו. ויש עוד לראובן הנז' כרמים אחרים קרובים לכרמו הנז' שיש להם דרכים ופתחים לצדדים אחרים שקנה אותם עכשו או שהיו לו קודם לכן, אבל לא הוחזק מעולם לעב[ו]ר דרך כרמו של שמעון כי אם לכרם האחד הסמוך לו בלבד, ועכשו סתם ראובן פתחי הכרמים האחרים ובטל דרכיהם ורוצה לעבור דרך כרמו של שמעון הנז' שנכנס בו לכרמו המוחזק וממנו לכרמים האחרים, ומכניס ומוציא ממנו פועלים ומשאות לכל הכרמים הנז', ומגיע לשמעון מזה הפסד גדול לכרמו. היש לשמעון כח למחות (בשמעון) [בראובן] בזה, ואם חייב לשלם לו מה שהזיק, ואם תמצא לומר שהוא חייב לשלם, ושמעון זה אינו יודע שיעור הנזק, וטוען על ראובן כי הוא יודע היזק שעשה לו ושישבע לו אם הזיק אם לאו, ואם הזיק כמה הזיק וישלם כמה שהזיק ויפטר בשבועתו. ע"כ נוסח לשון שאלתך:

תשובה דבר ברור הוא שיכול שמעון למחות על ראובן שלא יכנס מתוך כרמו כי אם לכרם האחד שהוחזק לו שם דרך בלבד ולא לכרמים אחרים, וזו משנה מפורשת היא בבבא בתרא ב' המוכר פירות¹ מי שיש לו גנה לפניו מגנתו של חברו נכנס בשעה שבני אדם נכנסין ויוצא בשעה שדרך בני אדם וכו' עד ולא יכנס מתוכה לתוך שדה אחרת. ומעתה אם הזיק לו בזה חייב הוא לשלם מה שהזיק. ומ"מ צריך שמעון לסיים לו שיעור הנזק שהוא בריא לו שהוא הזיקו לכל הפחות, ועל זה ישלם ראובן אם מודה לו, או ישבע היסת על כפירתו, שאפי' הוא מודה לו במקצת זו תביעת קרקע היא ואין נשבעין על הקרקעות שבועה של תורה כדאי' ב' כל הנשבעין², ומזה הטעם אין דנין אותו כמחוייב שבועה שאינו יכול לישבע אם מודה במקצת ואומ' על השאר איני יודע כמו שהיו דנין בתביעת מטלטלין. ואם³ שמעון זה אינו יודע לסיים שום שיעור לתביעת נזקו אין משיעין לראובן אפי' על כפירת תביעה זו שלא נתקנה שבועת היסת אלא על טענת בריא⁴ דהא טעמא משום דחזקה⁵ אין אדם תובע אלא א"כ יש לו, ולא שייך

22 גיטין מ.

23 תמצית קטע זה הביא ב"י בחו"מ סוף סי' רנב בשם רבינו. ועיין בחידושי רבינו לב"ב קמט ד"ה והא דאמרינן. 24 עיין שו"ת מהרי"ל סי' עה.

קכד 1 ב"ב צט, ב. 2 צ"ל: שבועת הדיינין. שבועות מב, ב.

3 תמצית קטע זה הביא ב"י בחו"מ סי' עה מחודש כו בשם רבינו.

4 תימה, הרי מכל מקום יש פרוטה ודאית ועליה יכול לחייבו שבועה. 5 שבועות מ, ב.